

Editörden

İnsanoğlu, Yüce Allah tarafından varlıkların en değerlisi ve en mükemmeli olarak yaratılmıştır. Diğer meziyetleri yanında ona bu üstünlüğü sağlayan hiç şüphesiz akli ve ruhudur. İnsanoğlu tarih boyunca fizikî varlığını korumanın, devam ettirmenin ve geliştirmenin yanında ruh dünyasını zenginleştirme hususunda da çok büyük çaba sarfetmiştir. Bireylerin ruh dünyalarını besleyip zenginleştiren ve dolayısıyla onların şekillenmesine sebep olan en etkin amillerin başında ise hiç şüphesiz dinler gelmektedir. Bu yüzden dinler ve dinlerin mesajlarının doğru anlaşılıp yorumlanması çok büyük önem arz etmektedir. Durum böyle olunca toplumda sağlıklı bir din anlayışının meydana gelebilmesi için İslam, Hıristiyanlık ve Yahudilik gibi kutsal kitabı olan kitabî dinlerin dini metinlerinin doğru anlaşılıp yorumlanması daha büyük önem arz etmektedir.

Dinlerin ve onların mesajlarının muhatabı insan olduğuna göre onları anlayıp yorumlayacak olan da insandır. Bu anlamda insan özne, dinî metinler ise nesne durumundadır. Başka bir ifadeyle ilahî mesajların anlaşılmasının merkezinde insan vardır. Bu bakımdan dinlerin, insanların maddî ve manevî hayatlarına olumlu katkıda bulunabilmesi için ilahî mesajların doğru anlaşılıp yorumlanması şarttır. İnsanların dinî nasları anlamalarında, bilgi birikimlerinin, anlama kabiliyetlerinin, kültürlerinin, coğrafi ve ekonomik şartların etkili olacağı bilinen bir gerçektir. Dinî naslar sabit insanlar ise aktiftir yani değişkendir. Bu değişkenlik, hem aynı çağda yaşayan insanların buldukları kültürel ve fizikî çevrenin ayrı olması bakımından yatay anlamda, hem insanların farklı devirlerde yaşamaları nedeniyle dikey anlamda, hem de bilgi birikimleri ve anlama yetenekleri aynı olamayacağı sebebiyle derinlik açısından dır. Bir başka ifadeyle insanların yaşadıkları zaman dilimi, coğrafi ve kültürel çevreleri ile anlama ve yorumlama yetenekleri aynı olmadığına göre dinî naslardan da her dönemde herkes için geçerli tek bir dinî anlayışın çıkarılacağını düşünmek bilimsel ve akli değildir. O açıdan geçmişteki alimler dinî metinleri doğru bir şekilde anlayıp yorumlamışlardır; bunlarla ilgili söylenecek ne varsa onlar hepsini söylemişlerdir, bize düşen görev ise değerlendirmeden, doğru olup olmadığını sorgulamadan ve hatta ek yorumlar getirirmeden onların nasıl anladıklarını öğrenip uygulamadan ibarettir denemez. Her şeyden önce böyle bir anlayış insan hayatını durduracağı ve statik hale getireceği, insana "düşünme ama inan", "sorgulamadan uygula" deneceği ve dolayısıyla bireyi özne olmaktan çıkarıp nesne haline getireceği için insan fitratına aykırıdır. İnsanların fizikî yapıları teslim alınıp hapsedilebilir ama, Yüce Allah tarafından en büyük lütuf olarak ihsan edilen düşünme, yorumlama, sorgulama ve araştırma melekelerine asla müdahale edilemez. İnsan hayatı nasıl sabit değil dinamik ise dinî metinler her ne kadar lafız olarak sabit/değişmez olsa bile onların muhatabı insan olduğundan bu ilahi mesajın metinleri çağın bilimsel ve teknolojik gelişmelerine göre aklın ve bilimin ışığında daima yeniden yorumlanabilecektir. Hiç şüphesiz bu yorumlar yapılırken keyfilik değil, bilimsel kriterler ön planda

tutulmalı ve daima bu mesajların dinin vâzı tarafından niçin konduğu gerçeği unutulmamalıdır.

Diğer metinlerde olduğu gibi, dinî metinlerin anlaşılıp yorumlanmasında bazı bilimsel ilkeler ve kriterler kabul edilmiştir. Hiç şüphesiz bir konuda sağlıklı değerlendirmelerde bulunabilmek için öncelikle yorumu yapılacak metnin sağlam olması gerekir. Elde bulunan metin güvenilir ise ilk olarak bu metnin doğru bir şekilde anlaşılmasının yolları araştırılmalıdır. Lafzî veya mantıksal yorum denilen bu tür yorumda metnin/nassın sözlük anlamı araştırılır. Kelime, kavram veya deyimın gramer bakımından yapısına dikkat edilir. Bu çeşit yorumda lafzın anlaşılması ön planda olduğundan sadece metnin/nassın anlaşılıp kavranmasına yoğunluk verilir. Bu konuda sağlıklı sonuç alınabilmesi için ise metinde bulunan anlamı kapalı olan kelime, kavram ve deyimler genelde ayrıca şerh edilir. Bu yüzden bu tür yoruma teşrih mektebi adı da verilir.

Genelde bütün metinlerin özelde de dinî metinlerin/nasların doğru anlaşılıp yorumlanmasında tarihî tefsir metodunun da çok önemli katkısı ve payı vardır. Bu metoda göre ilahi mesajdaki metnin lafızlarının anlamı kadar metni/nassı vazedenden zatın iradesinin araştırılması da metnin doğru anlaşılıp yorumlanmasına katkıda bulunacaktır. Sübjektif yorumlama da denilen bu metoda göre metnin lafız olarak var olmasından ziyade metni koyan zatın iradesi önemlidir. O bakımdan bu metinlerin, insanların hangi problemlerini çözmek için konduğu, ilk muhataplarına ne gibi faydalar sağladığı, hangi meselelerine çözüm getirdiği araştırılmalıdır. Bütün bunlardan hareketle metnin muhatapları olan kişiler, metni lafız olarak anlamının yanında naslarla verilmek istenen mesajın ne olduğunu anlama hususunda da çaba sarfetmelidirler.

Dinî metinlerin doğru anlaşılıp yorumlanmasında lafzî ve tarihî tefsir metodu yanında gâî (amaçsal) yorum metodunun da olumlu katkısı vardır. Bu tür metoda göre dinî metinler ilk defa belli bir kültürleri, tarihi tecrübeleri, ihtiyaçları, anlayış ve kavrayışları olan insanlara hitap etmiştir. Bu metinler o günkü toplumun karşılaştıkları problemleri en iyi şekilde çözmüş ve müntesiplerini mutlu etmiş olabilir. Genelde bütün dinlerin ve özellikle de İslam gibi evrensellik iddiasında bulunan dinlerin sabit/değişmez nasları her çağ ve her dönemde bütün muhataplarının problemlerini çözüp onları mutlu edebilecek midir. Bir başka ifadeyle elimizdeki metinler sabit/değişmez, insanların problemleri ise buldukları toplum ve yaşadıkları çağa göre farklı olacağından dinlerin mesajları her zaman insanlar için mutluluk kaynağı olabilecek midir. İslam gibi vahye dayanan dinler, insanların hayatlarını zorlaştırmak ve onlara yük getirmek için asla hüküm koymazlar. Böyle bir anlayış rahman ve rahim sıfatlarının sahibi Yüce Allah'ın dinî emirleri gönderme gerekçesine ters düşer. Allah, sadece insanların dünya ve ahiret mutluluğu için hüküm koyar. Yukarıda açıkladığımız gibi her toplumun ekonomik, sosyal, kültürel ihtiyaçları ve bunlarla ilgili karşılaşılabilecek problemler farklı, elimizdeki metinler ise sabit olduğuna ve yeni

metinler icat etme durumunun da bulunmadığına göre, dinin mutluluk kaynağı olması için elimizdeki tek seçenek, bu nasları aklın ve bilimin ışığında her dönemde yeniden yorumlamak kalmaktadır. İşte bu noktada bize yardımcı olacak olan yorumlama metodu gâî (amaçsal) yorumlama metodudur. Tartıcı yorum da denilen bu yorumlama metoduna göre dinî metinler özgür bir anlayış çerçevesinde her zaman yeniden yorumlanabilir. Bir başka ifadeyle, insanlar karşılaşacakları günlük problemlerini nasıl daha kolay çözeceklerse dinî metinleri aynı anlayışla yorumlamaları gerekir. Ancak bu tür yorum metodundan faydalanırken tevhit inancının özünü sarsacak, dinin genel ilkelerini zedeleyecek ve nasların gönderiliş amacını saptıracak yorumlardan uzak durulmalıdır. Onun için bu yorum metodunu kullanırken lafzî ve tarihî tefsir metodunun ilkelerinden daima yararlanılmalıdır. Ayrıca bu methodan faydalanırken dinî metinleri parçacı bir yaklaşımla değil bütüncül bir anlayışla ele alıp anlamaya çalışılmalıdır. Dinî metinler, böyle bir yaklaşımla ele alınıp yorumlanacak olursa evrensellik iddiasında bulunan ilahî mesajların her neslin ve her devrin ihtiyaçlarına daha iyi cevap verebileceğini ve dolayısıyla insanlığın huzur ve mutluluğuna daha fazla katkı sağlayabileceğini düşünüyoruz.

İlk dönemlerde İslam alimlerinin tam bir özgür ortamda nasları arz etmeye çalıştığımız bir anlayışla yorumlayıp anlamaya çalıştıklarını görüyoruz. Bu dönemde yoğun bir içtihat ve re'y faaliyetinin sürdüğü bilinen bir gerçektir. Nitekim başta Hz. Ömer olmak üzere birçok müçtehit imam, naslarla ilgili radikal diyebileceğimiz yorumlar yapmışlar ve hatta bu yorumları uygulamaya koymuşlardır. Özellikle hicrî ilk üç asırda İslam aleminde fikrî alanda tam bir liberalizm hakimdi. Bu durum, semeresini hemen vermiş ve İslam dünyasında gerek itikadî-siyasî ve gerekse amelî-fikhî alanda çok sayıda müçtehit imam yetişmiştir. Bu seçkin müçtehitlerin bir kısmının fikirleri etrafında ilmî halkalar ve gelenekler oluşmuş, daha sonra da bu fikirler kurumsallaşarak itikadî ve amelî mezheplerin doğmasına sebebiyet vermiştir. Farklı görüşlerden büyük bir kısmı ise mezhep oluşturacak şekilde taraftar bulamamakla birlikte, kültürel miras olarak tarihteki olumlu yerini almıştır. İlk devirlerde her alanda o kadar çok değişik görüşler ortaya çıkmıştır ki, bazı İslam alimleri ve özellikle de yöneticiler bu durumdan rahatsız olmaya başlamışlardır. Çünkü ilk dönemlerdeki itikadî-siyasî ve amelî-fikhî alandaki bu zengin görüşler, uygulamada bir takım problemleri beraberinde getirmiştir. İtikadî alandaki farklı görüşler, İslam aleminde bir takım kargaşaların çıkmasına, fikhî alandaki değişik içtihatlar ise aynı olaya farklı farklı hükümlerin verilmesine sebep olmuştur. Bu durum ise İslam aleminde özellikle hukuk alanında uygulama birliğine zarar vermiş ve halkın hukuka güven duygusunu zedelemiştir. İşte pratik hayatta bu tür sıkıntılar yüzünden bazı müçtehit imamların gayretleri ve özellikle de yöneticilerin müdahalesiyle belli ekoller etrafında kümeleşmeler olmuş ve sonunda bazı görüşler kurumsallaşarak amelî ve itikadî mezhep haline gelmiştir. Böyle bir oluşum, hukukî uygulamada kısmî bir birliği sağlama hususunda faydalı olmuşsa da yeni fikrî akımların ve içtihatların önünü kesmesi açısından bazı mahzurları da beraberinde getirmiştir. Çünkü artık bu dönemden sonra İslam alimleri ayetleri ve sahih sünnetleri çağın bilimsel gelişmelerine

paralel olarak yeniden yorumlama yerine, bilimsel faaliyetlerini büyük ölçüde kendi mezheplerinin görüşlerini öğrenmeye ve yaymaya teksif etmişlerdir. Bu anlayış zamanla daha da ileri giderek, içtihat kapısı kapalı mı açık mı tartışmasına yol açmıştır. Belki bu ifadelerden mezheplerin gereksizliği anlamı çıkarılabilir. Fakat biz, asla böyle bir düşünce ve kanaat içinde değiliz. Çeşitli ekonomik, sosyal, kültürel, tarihî vb. sebeplerden dolayı ortaya çıkan mezheplerin, Müslüman toplumların hayatlarına olumlu anlamda çok büyük katkılarının olduğu bilinen bir gerçektir. Mezheplerin en büyük katkılarından birisi de, dinî nasların anlaşılıp yorumlanması ve değerlendirilmesi hususunda olmuştur. Mezhep imamaları, itikadî ve amelî konuları delilleri ile birlikte ele alıp meselelere farklı açılardan bakarak çoğu kez farklı çözüm yolları getirmişlerdir.

Bütün bu açıklamaların ışığında sonuç olarak ifade etmek gerekirse, bütün insanlar için hidayet kaynağı olarak gönderilen Kuran-ı Kerim ile sahih sünnetin, bilimsel gelişmelerin ışığında her dönem ve her yerde aklın ve bilimin ışığında yeniden yorumlanmasının gerekli olduğuna inanıyoruz.

Prof. Dr. Ali Toksarı